

II

ЦРНА ГОРА И ДОГАЂАЈИ У БОСНИ, ХЕРЦЕГОВИНИ И САНЦАКУ

(1878, 1879 и 1882)

У овом двоброју доносимо само документа из Државног архива на Цетињу. Документа бр. 24 и 25 узета су из архива Црногорског сената, докуменат бр. 36 из архива Министарства спољних послова, док су остала из архива Унутрашње управе.

Документа најјасније илуструју отпор Херцеговаца у 1879 години против настојања Аустро-Угарске да задржи феудалне окове из турског доба, које су устаници 1875 г., током устанка и касније у борбама до Берлинског конгреса били раскинули. На тражење аустро-угарског команданта у Гацку да испуњавају феудалне обавезе, народни прваци одговарају: „.....а што нас нагоните да укабулимо да дајемо Турцима акове о(д) земје, ми смо због тога изгубили све што смо имали и своје куће попалили и доста браће и синова, све борећи се да будемо слободни о(д) свога имања....“ (Види докуменат бр. 31). Устанак у Невесињу, који је убрзо захватио читаву Херцеговину, поведен је против дотрајалих феудалних односа у Турској и тим самим и за национално ослобођење. Грађански историчари игнорисали су овај социјални чинилац, подвлачећи родну 1875 годину, тј. годину кад је избио Невесињски устанак, или су му давали споредни значај (В. Ћоровић и други). О овом и другим питањима осврнућу се опширније у посебној расправи, по објављивању ове збирке.

Јован ИВОВИЋ

24. АУСТРО-УГАРСКА НОТА ПОВОДОМ ИЗБЈЕГЛИЦА
ИЗ НЕВЕСИЊА¹⁾

23. XII. 1878.

Цар и краљевски аустро-угарски
дипломатски агент
Цетиње, 23 децембра 1878

Господине Сенаторе,

Приложени лист садржи имена 146 породица (1002 особе) Среза невесињског, које се нијесу још повратиле на своја огњишта.

У вези захтјева ц. и к. власти у Херцеговини част ми је, Господине Сенаторе, да Вас замолим: да би извољели тачно утврдити преко надлежних црногорских власти, да ли у прилогу назначене породице још станују у Црној Гори, или су већ на путу да се репатрирају. У првом случају било би нам потребно да знамо: да ли ових породица стварно има у оноликом броју, означеном у приложеном листу, и да ли су отскудне, или се имају чиме издржати до прољећа, а наиме до свог повратка.

Ц. и к. покрајинска власт у Мостару је расположена да дозначи тајин у натури или новцу у Билећу или Требиње, имајући у виду погоднију приступачност мјеста, оним породицама, које се буду показале уистину отскудним и које су остале у Црној Гори, само ради рђавог времена или из каквог другог оправданог разлога. Она је упротивном ријешена да ускрати сасвим ову помоћ оним породицама које желе да се настане у Црној Гори, или које имају од чега да живе.

Свака од ових породица која би дошла да се пријави у горе означена мјеста (Билећа, Требиње) или чак на друго мјесто, мораће да донесе своју карту за црногорски тајин да би у замјену за њу добила другу.

Примите, Господине Сенаторе, увјерење мога одличног поштовања

Темел

При дну прве стране ноте стављена је адреса:
„Господину Станку Радоњићу војв. и сенатору итд., итд., итд.“.

¹⁾ Нота је писана на француском језику и датирана је по новом стилу, док су сва документа на нашем језику датирана по старом стилу. Превео сам је, јер су ријетка документа на француском која ће ући у ову збирку.

25. ВОЈВОДА ЂУРО ЦЕРОВИЋ ВОЈВОДИ
ИВУ РАДОЊИЋУ

13. XII. 1878.

Господине Војвода!

Цетиње 13.12.1878

Ја сам јучерашње писмо које сте ми предали прочитао и унеколико разумио да се пита о неким фамилијама херцеговачким, које се нијесу још повратиле на своја мјеста и да ли се исте налазе у Црној Гори. Ја само оволико о томе могу знати, тј. да су те фамилије у Црној Гори становале и кад тамо нијесу се повратиле, да ће и сад бити у Црној Гори. Узрок због кога се нијесу повратили мислим да је као удовице са сирочади малешном, као саморанице, болесници и доцкан дошла наредба за повраћење. Кад су биле кише и времена, у стању нијесу били предузети тај пут, а особито без какве помоћи.

Таке фамилије носе дрва, бремена друга, служе и измећу за комат љеба само да не умру од глади, а знате наш подајник неће ни пуштит никога да му умре оглади у кући колико би ли своје чељаде. Може бити да која од ових заоставших фамилија има штогођ живо, па је код нашег каквог подајника, те му је дао што укосити или лист посјећи чим би то живо изашло, а зна да у Невесињу не би могао ништа наћи. Неки (је) можда и усадио мало зеља и кртоле. Сада то оставити, а поћи ће нема ни колибице, ће би главу од времена унио. Нашли су за боље да пате сваке муке до прољећа овамо у кући, но тамо и муке и без куће²⁾.

О томе све што сам дознао то јављам

Остајем ваш поштоватељ
В. Ђ. Церовић

26. КАПЕТАН СТЕВАН ЗИМОЊИЋ) ВОЈВОДИ М. ВРБИЦИ
Брзојав 25. II. 1879

Грахово бр. 157

Овог часа дође један Невесињац, именом Обрен Рњез, који ми каза да су главари невестињски сви избјежали из Невесиња, без једнога попа Радовића,^{3а)} и каже ми да ће сви главари у границу нашу прећи. А већ су, каже, у Рудине

²⁾ Овај извјештај, упућен сенатору Радоњићу, је одговор Темелу да избјегле херцеговачке породице нијесу хтјеле да се поврате у Херцеговину.

³⁾ Стеван Зимоњић је син гатачког војводе попа Богдана Зимоњића. Био је тада црногорски чиновник у Начелству на Грахову.

^{3а)} Војвода невестињски поп Петар Радовић.

дошли. Бошко) и Обрад Гузине и Симо Ђого, а каже да ће их сјутра овђе, у Грахово, много доћи с командиром Стевановићем¹⁾). Молим, ако бисте мени што имали односно истије главара наредити, наредите ми.

25-II-1879

Грахово у 7 сахати прије подне.

Ваш понизни
Стефан²⁾) Зимоњић

27. КАПЕТАН СТЕВАН ЗИМОЊИЋ ВОЈВОДИ М. ВРБИЦИ
27. II. 1879

Граховско начелство
Бр. 159

Господине војвода!

25 овог мјесеца, у 7 сахати увече, предао сам депешу на Штацију граховску и та још ни досад не би предата. Та је депеша управљена на Вас, и у њој Вам се јављало за главаре невесињске за које Вам сад у овом писму јављам.

Синоћ су дошли овђе: командир Кико Стевановић са Јованом Гутићем, Мијајлом Гутићем и ш њима још четири, а Бошко и Симо Ђого су у Рудину Нишићку. Ови сви главари пошли су на Цетиње. Ја сам им рекао да не иду маом на Цетиње, доклен се Вама јави да причекају мало, како ћете им наредити. Они рекоше да ће причекати у Трешњеву. Кажу ми да ниједан главар није остао у Касабу Невесињску без попа Пера и подкомандира Јована Гутића³⁾

Господине Војвода, много се чудим Штацији цетињској телеграфској зашто сасвијем неуредно ради са овом Граховском, те се за ствари прешне на вријеме јавити не може. Ја не знам до кога је кривица!

27 фебруара 1879 год.
у 9 и по сахати прије подне

Ваш понизни
Стеван Зимоњић
капетан

При дну акта написано: „Високопоштованоме Господину војводи Машу Врбици

на Цетиње“

¹⁾ Бошко Гузина, командир једног невесињског батаљона, именован од књаза Николе на Црном Куку у Бањанима, 1876, одмах послије објаве рата Црне Горе Турској.

²⁾ Крсто (Кико) Стевановић, командир невесињског батаљона. Чин добио кад и Гузина.

³⁾ Омашком телеграфисте употребљено Стефан умјесто Стеван, како се он иначе увијек потписује.

⁴⁾ Уколико поред поткомандира Јована Гутића није постојао неки други Јован Гутић, Зимоњић је погрешно навео да је Гутић остао у Касаби, јер га наводи као емигранта.

28. КАПЕТАН СТЕВАН ЗИМОЊИЋ ВОЈВОДИ М. ВРБИЦИ
Брзојав 28. II. 1879

Грахово, број 162.

Г. Војводи Машу Врбици
на Цетиње

Мени су казали Невесињци да их нагони аустриска власт да признају аге, даље је, рекоше ми, да им ишту солдате. Кажу ми да су повели у тавницу попа Риста Говедарицу, попа Гаћину, сина војводе Радовића и официра Рашовића. Главари ми кажу да Аустријанци хоће да на силу солдате и агалукe да уреде, а народ, кажу, да поскапа од глади. Ово су главни узроци за које су ми казали од шта бјеже. Главари су који ће тамо доћи: Бошко Гузина, Кико Стевановић, Јован Гутић, Михајло Гутић, Живко Гутић, Обрад Гузина и Симо Ђого и још нека момчад. Не знам их по имену. Тамо ће их, казали су ми, доћи десет.

К. Ст. Зимовић

29. КАПЕТАН СТЕВАН ЗИМОЊИЋ
НАЧЕЛНИКУ В. ПЕЈОВИЋУ
Брзојав 1. III. 1879

Цетиње

Грахово, бр. 171

Г. Началнику Вуку Пејовићу
Цетиње

Поп Гаћина⁶⁾ из Невесиња дошао је у Грахово. Утекао из Касабе и дошао је Јово Фрцовић и Ђуро Грубачић, официри и ш њима Илија Стевановић и питају могу ли доћи на Цетиње. Ову депешу пријавите Г. Војводи Врбици, јербо сам му и прије једном јавио. Кажу ми Невесињци ови, да ће још доћи Невесињаца на Грахово. Молим узмите зато споразумљење хоће ли се пропуштати тамо, или заустављати

1 марта 1879 год. Грахово Ваш К. Ст. Зимоњић

⁶⁾ Поп Ристо Гаћина бистар и писмен човјек. Он је писао претставку херцег. главара 1878 г., упућену књазу Николи. Истор. записи књ. I св. 3—4.

30. КАПЕТАН СТЕВАН ЗИМОЊИЋ ВОЈВОДИ М. ВРБИЦИ
1. III. 1879.

Високопоштовани Господине Војвода Машо!

Принуђен сам јавити Вам ниже изложену поруку попа Богдана.

Поп Богдан ми пише и поручује да му је тешкоћа велика од аустриске власти. Дошла му је по телеграфу наредба из Мостара, у којој каже да му је власт аустриска изрекла ове ријечи: „Питај ће знаш; одговарај што мислиш; на твоју душу гријех што се народ мучи. Сви Херцеговци од тебе зависе. Одговараћеш војноме пријекоме суду“.

Поп Богдан ми поручује да је узео сердара Николу Гргура и 15 пандура и затворио се у једну кућу у Метохију, те заједно сви ноћивају. Испод страже народ њему на суд доходи. Поп Богдан ми поручује да би побјегнуо, али не смије да дође од Господара овамо, у Црну Гору, а да дадне оставку⁹⁾, неће му је уважити, чим су се Невесињци измакли. Најпошље ми каже његов писмоноша да је рекао: „Из Метохије нећу, што у њу неће крв лећи, а ја знам да ћу погинути!“

Господине војвода Машо, молим Вас, дајте преко, или посредством мене, попу Богдану каквог гођ савјета, зашто Ви знате његову нарав, а жао ми је да без користо позтрада, а за корист народњу не жалим ни њега, ни мене, нити икога на свијету.

Молим по згодној прилици пошљите ми односно ово по неколико ријечи.

1 март 1879 год.
Грахово

Ваш понизни
Стеван Зимоњић

⁹⁾ Војвода Богдан и други главари херцеговачки примљени су у службу од стране аустро-угарских власти. Војвода је био кајмекан. Неки су постављени за сердаре, старјешине пандура. Ради аграрног питања поједини су бјегали у Црну Гору 1879 г., као што се види из предњих и слиједених докумената. Један дио главара, последије неуспјеле буне 1882 г. пребјегао је у Црну Гору и настанео се у Никшићу.

31. НЕПОЗНАТИ ИЗ МЕТОХИЈЕ (ГАЦКО)
 СТЕВАНУ ЗИМОЊИЋУ
 6. III. 1879

Веле Поштованоме Г. Начелнику
 Вуку Пејовићу у Граово

Сат(!) заступнику Началство граовскоме
 Стевану Зимоњићу

За ново данас имамо ви јавити. Војвода Богдан прешно влада аустриска зове га у Мостар и полази шутра рано. Узрок тога полазка, по правној истини, зато ћу ви истинито казати за борбу војводе и све главара, који се боре за народ да не остане у онако стање, као што су наши стари патили. Тако влада аустринска нагомила е главаре да приморају да укабули да признају аге исто као што су им и стари признавали. Против те неправде боријо се војвода и сви главари, који су се налазили у Гацко. Никада нијесу, нијесу пристали да ће укабулити да давају Турцима акове са земаља. Па не само да су се борили сами главари, но се боријо и вас народ. Све досад једнако свуђе је е било питање, свуђе су казали: „Никад ага(ма!) нећемо укабулити, сви да ћемо помријет“. Командант нови, кои е доша у Метоију, сазвао е све главаре да иг пита оће ли признат да давају Турцима акове са земаља, па е обећаво, кад то укабуле, онда да ће давати народу тај(и!)н. Главари сви тада су одговорили: „ Г. командате, ми сви цара познавамо и да му давамо дације колико оће, а што нас нагоните да укабулимо да дајемо Турцима акове о земје, ми смо због тога изгубили све што смо имали и своје куће попалили и доста браће и синова ¹⁾ све борећи се да будемо слободни о свога имања, па данас немамо ништа но празан живот, жецу сјетну, а стој(и)мо по планинама без икаквих кућа. Па ћемо све тако стати, умријет о глади, а нећемо укабулити турскога агалука.“ Тако су казали сви главари. Командат аустрински нато ние даље ништа мого се противити, но е обећо да ће дати тај(и!)н народу до 5 дана.

Против тога главни супостат показа се данас свему народу, особито главирима, Никола Гргурев¹¹⁾ кој е бијо коман-

¹⁾ Попаљени и изгинули у устанку 1875 г. и даљим борбама до краја рата 1878 год.

¹¹⁾ Чин добио кад и Гузина и Стевановић. Први ушао у издају и против народних интереса.

дир у Гатачкоме баталеону. Отишао е поноћи у комадата, па е узео мита доста пара. Па е командат шутри дан позва све главаре да иг пита, по други пут, оћете ли укабулити да давате Турцима акове са земаља, па да ви дадем та(и!)н. Сви су главари одговорили: „Нећемо никад да ћемо сви помријети“. Тако су казали сви главари. А сам Никола Гргурев он е одговорио: „Ја ћу. Ја оћу и свак ко пита мене“. Па сувише иде тајно, па казива Аустринцима: „Народ би вас кабулио, но му не дају главари“. 4 офицера метнули су у тамницу. Још би неке метнули, но су утекли дома.

Драги Г., за све цијело морете вјероват. Војвода и Бориша, оба су отишли у Мостар.

Метоија 6-III и 79 го

Ваш понизни

32 НЕПОЗНАТИ ИЗ МЕТОХИЈЕ (У ГАЦКУ)
СТЕВАНУ ЗИМОЊИЋУ
7.III.1879.

Поштованоме Господину заступнику
Началства граовскога Стевану Зимоњићу

Господине капетане, за данас ново имам ти јавити. Данас у 2 поподне дође глас из Мостара. Даше да намјесто војводе Богдана највећи супостат, који је био војводи Богдану и цијеломе народу, Никола Гргуров, за кога сам прије, 6-III, јавијо. Па кад е добио глас, ние стижо нимало трајати, но исти минут кој е добио глас, та исти минут доша е да заступи мјесто војводе Богдана у исту кућу. А гласови народа? То е сасвим народу нерадосан глас.

Г. капетане, за мое стање у Метоију, ви знате какви су вамо редови. Неки Аустринци, откада брашно не долази, па мисле да ја ниесам само за брашно, но мисле да сам и за какву другу ствар. Но ниесу мени ништа рђаво изговарали, но су вазда са мном и лиепо се упитали. А мога сам познати ће имају неку другу у глави и све гледају неће ли какав запонац уватит; но досада ниесу могли уватити никакав запонац. А да су ми ишта уватили што е противно, ви бисте упут знали.

По данас све се бојим да ми узнесу какав узрок. У ко-нак новoga кајмекана више нећу долазити. Молим вас јавите ми есте ли примили три 3 писма која су писата 6-III и за друго јавите ми.

Мето(и)ја 6-III-79

Очекујем другу заповиед

33 ВОЈВОДА АНТО ДАКОВИЋ¹²⁾ ВОЈВОДИ М. ВРБИЦИ 13-III-1879

Господине војвода Врбица,

Године 1874, 12 децембра ка(д) су дошли главари ерцеговачки, тојест Дабрани и Невесињци, у Грахово, добио сам заповијед од Врховног суда да им се мјесто нађе на ханове у Граово да арче и да ће наша држава платити. Они су стајали на арч у Граово до спасова дневи 1875, а тада је дошао војвода Петар Вукотић и дошао (је) Лабуд Вујовић и учинио конат с крчмарима. Остало се чисто дужно талијера 491. Јер (ја!) сам исти рекао да ће се платити као што је мене наређено одавле. Мене се чини да није право да сиромаси пропану, да се њиово продава, а влада рекла да ће платити. Ако се не море саде платити, а оно им оставити једну ваду¹³⁾ да знаду.

Цетиње, 13-III-79

В. Анто Даковић

34 БАШО БОЖОВИЋ ВОЈВОДИ М. ВРБИЦИ Брзојав, 9-III-1878

Г. В. Машу Врбици

Цетиње

Пређе неколико дана дошао је Мустај паша у Бијело Поље су неколико војске. Мислим да очекује ове одавле турске ствари. Муктија¹⁴⁾ је и сада у Бијело Поље. Нури-бег нешто одавле прима и диже. Колико ја виђу до најпошље нећемо се погодит.

Колашин, 9-III-1879

Башо Божовић¹⁵⁾

35 БАШО БОЖОВИЋ ВОЈВОДИ М. ВРБИЦИ Депеша, Колашин, 12-III-1879

В. Г. Врбици

Цетиње

Данас на 4 уре поподне дође син Мустај паше с Мојковца су 6 суварија. Радио сам да дознам, или је доша званично или приватно. Дакле, кажу да е дошао виђења ради Колашина и да ће сјутра опет поћи натраг и шаљем вам један допис из Бијелог Поља¹⁶⁾

Башо Божовић

¹²⁾ Антон Даковић, граховски војвода, сив знаменитог војводе Јакова.

¹³⁾ Рок.

¹⁴⁾ Пљеваљски муфтија, вођ отпора против надирања окупаторске војске у Санџаку и једном дијелу Босне.

¹⁵⁾ Начелник у Колашину.

¹⁶⁾ Допис нијесам могао наћи.

36 ВЕРБАЛНА НОТА АУСТРО-УГАРСКОГ МИНИСТРА
НА ЦЕТИЊУ¹⁷⁾
12-III-1879

Цар и краљевски аустро-угарски
Министар резидент
Господину Сенатору и војводи
Станку Радоњићу

Вербална нота
Цетиње, 12 марта 1879

Има већ неколико дана, цар.краљ. власт из Мостара ми је доставила, да су два бивша црногорска капетана Илија Стевановић из Лукавца и Трипко Грубачић из Биограда из Среза невесињског, од мјесеца новембра, настањени у Срезу бањском, окривљени да су најактивнији и најефикаснији агитатори међу хришћанским становништвом Невесиња, нарочито што се тиче решења аграрног питања у Херцеговини.

Ја сам имао прилику да о томе говорим посљедњих дана Његовом Височанству књазу и Господину Станку Радоњићу.

Данас сам примио телеграфско обавјештење од Покрајинске владе из Сарајева, овог садржаја:

„Два сердара, Кико Стевановић и Бошко Гузина, са Васом Барјактаром, Крстојевићем Михајлом и Јованом Гутићем су ишчезли — према свим индицијама да се пребаце у Црну Гору.

Два сердара бијаху још 5 и 6 тек. (мјесеца) у Невесињу.

Узрок овог бјекства је — вјероватно — хапшење Ђука Радовића и Тома Рашовића ради политичког држања, којима су прикључени као саучесници 5 гореименованих.

Ми молимо В. Господство да обавијести Књажевску владу о овим чињеницама, да не би ове и сличне индивидуе могле налазити пријем, утолико мање што су оне биле у цар. краљ. служби у својству пандура.

Темел

37 БАШО БОЖОВИЋ ВОЈВОДИ М. ВРБИЦИ
Недатиран брзојав¹⁸⁾

За Муфтију већ сам вам јавио био како се тражи да одавде за Митровицу и Приштину одлази, па се он за тај

¹⁷⁾ Нота је писана на француском језику.

¹⁸⁾ Делеша је недатирана и није испуњена рубрика одакле је упуњена. Међутим на полеђини депеше стоји датум 14-III-79.

позив и налог затезао. Од ономадна два телеграма, један за другијем, дођу да се одма диже. Кад јучер стиге овде¹⁹⁾ Али Драга из Митровице с тим налогом, не само да се тамо позива Муфтија, но позивају одавде Осман-агу Кучевића, Ибрахим-бега Којабеговића Гусимира, Асифа-бега Ђоровића. Сви ови позивају се тамо. Али Драга им казао да друго не може бит што нећеду с њим поћи. И он, наприлику, води на неки марифет. Осталим Бошњацима заповиђено је да се имаду сви натраг у Босну повратит. Ноћас је у сат четири ноћи закључено да ови с Муфтијом у понећелник за Приштину полазе. Увиђа се да турска влада мора да све бунтовнике одавде уклони.

Страшно око ови Комона(!) и побише и оглобише нашу сиротињу по Сеничкој и овој нији (нахији!). А то све чини Алил Чауш из Сенице. Сад ћеду са овим да потуку сиротињу. Прошлосте недеље је сва муниција војна из Митровице каже одвучена; три дана по осамнаест вагана само што је одвозила. Говори се да ће фрк(!) из Митровице у Нови Пазар доћи и ту Аустријанци присретњути.

Башо Божовић

38 КАПЕТАН СТЕВАН ЗИМОЊИЋ ВОЈВОДИ М. ВРБИЦИ Брзојав 15.III.1879

Господину војводи Машу Врбици Цетиње.

Г. Војвода, досада ви је, али Вас молим да будете стрпљиви прочитати ово писмо које ми је дошло из Метохије. Писмо гласи од риечи до риечи овако:

„Поштовани Господине! Неке истине рад би јавити. Најприје брашно када је почело долазити, отишао сам па зовнуо Николу Тодоровића да мјеримо брашно. Никола Тодоровић наљегао је с новијем кајмеканом Николом Гргурем мимо кршлу у команданта. Ја сам рекао Николи Тодоровићу: „Камо ти кантар да мјеримо брашно?“ Никола говори: „Не да ми кајмекан, него ме одведе да пита команданта како ћемо га мјерити. Ја сам рекао Г. кајмекану: „То нијесу твоји послови, нити је твоје питање“. Па је отишао у команданта, па је рекао: „Г. Команданте, кантар на који брашно примате црногорско он је сасвијем лак“. Кантари црногорски врло су добри. То збори још више да се удобри влади аустринској. Па је

¹⁹⁾ Ријеч је о Бијелом Пољу, а не о Колашину, како се погрешно и стилски изражава Божовић.

дошао командант, па ми је рекао: „Брашно нећемо примати на та кантар, но ћемо примати на кантар од кила.“ Ја сам река: „Г. Команданте, ти ако си добио наредбу да примаш на други кантар, него на који се прије примила велика сума, па и ако си добио ту наредбу, а ја не дам на други, прије док питам старију власт“, па је примио на исти кантар. Друго чујемо да је војвода Богдан у тавницу. Никола Гргур говори: „Неће они сиједи пас из тавнице, док три пута (ју!) питају“. Народ је овђе у великој нерадости.

Метохија, перјаник Гаша Вуков²⁰⁾
Ст. Зимоњић

39 КАПЕТАН СТЕВАН ЗИМОЊИЋ ВОЈВОДИ М. ВРБИЦИ
Брзојав, 15.III.1879

Г. Војводи Машу Врбици Цетиње

Г. Војвода, мој добар и поштен пријатељ из Метохије јавља ми ово: „Г. Стево, ја ти нијесам могао од јада јавити, нити сам имао по коме, како је проклета кућа Гргуровића учинила невјеру и опануо Војводу и Тома, како народ сјетују да не примају наредбе аустринске власти, како Војвода издава и изгледа на Црну Гору. И пошао је код команданта поноћи и рекао: „Војвода пише у Невесиње и у Требиње да се не слуша нигђе влада аустријанска.“ Па су поноћи турили солдате око Војводе, па су Војводу послали у Мостар, а Тома турили у тавницу, па сваки дан мазари у Мостар итд. Твој пријатељ“. И Го. Војвода, ово ми пише врло поштен човјек.

Ваш понизни
Ст. Зимоњић

40. ВУКО ПЕЈОВИЋ²¹⁾ ЛАБУДУ ВУЈОВИЋУ
Брзојав, 15.III.1879

Г. Лабуду Вујовићу Цетиње

Пита сам К. С. Зимоњића за чује ли догађај између Турака и Аустринаца у Сарајево. Он ми каже да је чуо да је некакав чојак казива Ристу Лакову да су се између себе

²⁰⁾ Изгледа да је анонимни писац из Метохије перјаник Гаша Вуков. Он је распродавао брашно које је послала црногорска влада у Херцеговину. Ово би се дало закључити из документа бр. 32, кад говори о продаји брашна и подозрењу Аустријанаца према њему.

²¹⁾ Граховски начелник.

побунили, али К. Стеван каже да то не може за истину примити. У будуће, ако се посвједочи, одма ћу вас извијестити.

С поздравом

Вуко, Грахово 15-III-79

41 ПЕРЈАНИК ГАШО ВУКОВ ВУКУ ПЕЈОВИЋУ
16.III.1879

Велештованом господину начелнику Вуку Пејовићу
Метоија, 16-III-79 у Грахову

Г. начелниче, по четв(р)ти пут јављам за које ниесам имао никакве наредбе. Брашно кое смо предали Аустринцима, прво за које сам посла признаницу аустриске власти, у коју е цифра ока²²⁾ 38134, а што е преда г. капетан, за то знате 18995, за ново предавање предао сам ока 6613

Дакле, све суме ока 63742

До сада скупило се непредана брашна кое сам намјестио у варош, по моме рачуну, ока 13114. То стои на велике трошкове, и на дана 9 бијо сам на муци преносећи из куће у кућу, док сам га намјестијо ће ће му бит лиепо, а све, сваку ствар парама платио сам. Па и сада брашно долази и говоре да ће још доста доћи, па сам на муци. Како Аустринци неће да примају, а ја немам никакве наредбе, па сам зато на муци. И за ово што сам до сада примио, ниесам пуштијо да пропадне ни една ока, но сам све лиепо уредијо. Г.(осподине,) трошкови су скупи за сваку ствар. Трошкове заимава сам у Борише и у Сава Перића. Молимо да ми дате наредбу што ћу чинит. За све друго, ако би влада²³⁾ заискала да ја и брашно предавам, па ако не би кћела примити у вароши, ја не смием чинити трошкове да га по други пут носим пред кршљу²⁴⁾,) док добијем вашу заповиед. И молим вас јавите ми есте ли примили три телеграфа за конат брашна и писмо по едноме посланику за конат овога садањег брашна. Молим вас да ми дате наредбу што ћу чинит.

По Господину начелнику Вуку Пејовићу или Г. заступнику Начелство граовскоме Стевану Зимањићу, Граово Поздравјам. Остаем вазда ваша понизна слуга

П. Гашо Вуков

Метоија, 16-III-79

²²⁾ 1 ока = 1, 500 кгр.

²³⁾ Мисли на аустро-угарску власт.

²⁴⁾ Кршла = касарна. Свакако је тада била ван варошице.

42 КАПЕТАН СТЕВАН ЗИМОЊИЋ ВОЈВОДИ М. ВРБИЦИ
17.III.1879

Госп. Војводи Машу Врбици Цетиње

Господине Војвода, поп Тодор Деретић²⁵⁾ из Ораховца, који је побјегао као и Невесињци, а у вашој наредби за њега не стоји ништа. Њему се чини криво поћи у Морачу²⁶⁾ из узрока тога, што се боји да неће тамо бити примљен, у Морачу, кад га нијесте именовали са Невесињцима у списку. Ја сам му наредио да иде у Морачу. Ваш понизни

Кап. Ст. Зимоњић

17-III-1879, Грахово

43 КАПЕТАН СТЕВАН ЗИМОЊИЋ ВОЈВОДИ М. ВРБИЦИ
Број 1

Г-ну Војводи М. Врбици Цетиње

Пошао је поп Тодор Деретић заједно са Невесињцима јутрос. Ноћас ће бити на конаку у Никшиће. Сад ми кажете, овђе је дошла жена попа Тодора и једно дијете који пристају за њим. Молим, ако је могуће, дајте ми наредбу да га брзојавом из Никшића вратим; а пошто му је жена овамо, мислим да није Аустрији потребно његово стајање на Грахову. Ваш понизни

Кап. Ст. Зимоњић

17-III-1879, Грахово

44 БАШО БОЖОВИЋ ВОЈВОДИ М. ВРБИЦИ

Брзојав из Колашина, 17-III-1879

Г. В. Машу Врбици Цетиње

Прије неколико дана дошао је из Приштине Али Драга, посланик Валије Косовскога, у Бијело Поље за Мухтију. Има (у значењу на!) 15-III повео га је у Приштину. Код Валије с Мухтијом је повео из Бијелог Поља Феиза Каљића, Осман-агу Кучевића, Маша Бушмировића и још 40 до 50 коњеника. Овамо чујемо да Аустрија намјерава продужити пут.

Башо Божовић

²⁵⁾ Поп Деретић је учествовао у буни 1882 г. и тада се настанио у Никшићу, у Црној Гори. Избјегао је током I свјетског рата (1916 г.), иако је био већ у годинама. Умро је нешто касније, током рата, као избјеглица.

²⁶⁾ Манастир Морача био је одређен као боравиште избјеглих Херцеговаца из Невесиња.

45 БАШО БОЖОВИЋ ВОЈВОДИ М. ВРБИЦИ
Брзојав из Колашина, 19-III-1879

Г. В. М. Врбци

Цетиње

Допис, којег смо данас примили, од једног Србина из Бијелог Поља саобштавамо ми у сљедећим риечима: „У мјесту(!) 17-III, поштован: господине, ономад, где нам Муфтија²⁷⁾ за Приштину и са њим од његова Бошњака стотину, и то све на коњима. А пјешадија остала му је овди, јер при његовом поласку казао им је, кад буде он јавио да му се одавде његова и дру(гих) Бошњака за Приштину (упуте!). Па пртља онда са њима (Муфтијом и Босанцима!) заједно и сва заоставша темадија до Крсне. Од наши Бјелопољаца отишло је с њим Осман-ага Кучевић, хоће Кушмира обадва брата, Махмут и Суља, од Калића Феизо и још један, којему не знам имена. Чини ми се свашта ће тамо с њима бити.

Одавде се наврат-нанос џебана односи. И(з) цијелог овог Санџака коморе су покупљене. И тако су подијелили: једне (коморел) одавде приватају товаре, те до Митровице носу, а друге од Колашина до овде. Од ономад су из Митровице преко сто и двадесет царских коња овди доћерани, само да би се час прије џебана одвукла и овдашњу џебану почели су одвлачити. Од десетка²⁸⁾ јечма (и) овса, што се у Пријепоље находило, све је отуд Мутесариф-паша и Муаребеџија за овди потоварио за царске коње, па што будне претекло, оно ће продати, јер га много има, преко пет стотина товара. Паша је хтио још у Припепољу да га прода, но ни(је) се нашло ко ће да га купи. Говори се да ће ово неки дан из Пријепоља Мутасериф и овди доћи.

А војнички је једнако овди почистом (истинит!) извјештај из Митровице, што је год војничко било, као џебана и друго, свје је то одвезено.“

Башо Божовић

²⁷⁾ Пљеваљски муфтија озбиљно се спремао на отпор аустро-угарском надирању, али је спречаван од турске владе, што се да видјети из овог документа.

²⁸⁾ Десетак од усјева је приход, који су сељаци давали држави.

46 БАШО БОЖОВИЋ ВОЈВОДИ М. ВРБИЦИ
Брзојав из Колашина, 24-III-1879.

Г. В. Врбици Цетиње

Од аустринске војске не чујемо сад ништа, а тако ни за Муктију, одкако је поша. Топови турски одовлен (из Бијелог Поља!) пошли су к Митровици за Цариград.

Башо Божовић

47 БАШО БОЖОВИЋ ВОЈВОДИ М. ВРБИЦИ
Брзојав из Колашина 26.III.1879.

Г. В. Врбици Цетиње

Кажу Мутесариф-паша купи данак за идућу годину од Срба и Турака по Таслијској²⁾, Припољској и Бјелополској нахији. Кои не да лиепим начином, тога плијене. Ново више нема ништа. Писар је мој отишао. Јавите ми ко ће ми сад писар бити.

Башо Божовић

48 КАПЕТАН ЈОКО АЦИЋ³⁾ ВОЈВОДИ М. ВРБИЦИ
Брзојав из Горанска, 29.III.1879.

Г. В. М. Врбици Цетиње

Дође глас да су Турци код Новог Пазара ударили на Швабу и разбили Швабу. 360 кола дошло у Сарајево рањеног солдата, па не знамо чисто је ли истина но што тако дође глас.

Твој покорни извршитељ
К. Јоко Ацић

49 КАПЕТАН ЈОКО АЦИЋ ВОЈВОДИ М. ВРБИЦИ
Брзојав из Горанска 29.III.1879.

Г. В. М. Врбици Цетиње

Шваба у Фочи све потура џебану турску у воду, па неће да тура кашете, но разбија кашете, па све по један фишек баца га у воду. Турили су 250 кашета. Ови што иду у Фочу и у Метохију кажују да се препао Шваба од Турчина добро.

Твој покорни
К. Јоко Ацић

²⁾ Пљеваљска Нахија.

³⁾ Каснији, по пензионисању војводе Л. Сочице, бригадир Дурмиторске бригаде.

50 КАПЕТАН МИТАР КНЕЖЕВИЋ ВОЈВОДИ М. ВРБИЦИ
Брзојав из Шавника, 31-III-1879³¹⁾

Г. В. Машо

Цетиње

Ових дана купећи Турци по Наи(ји) колашинској порез, раја нагнуши бјежати са малом к нама. Одређени пандури Контроле, и то усташи, не могући их пропуштити поврате рају натраг. У истоме повраћењу потреби се Алил Миџановић са више Колашинаца и позове их на вјеру и при састанку окрену им пушку без икаква узрока. Једнога убију, а једнога ране. Због случаја управљати се убудуће, изчекујем ваш одговор.

У Шавнике бр. 1 — 1879

Кап. Митар Кнежевић³²⁾

51 БАШО БОЖОВИЋ ВОЈВОДИ М. ВРБИЦИ
Брзојав из Колашина, 3-IV-1879

Г. В. Врбици

Цетиње

Јуче смо почели мјерити пексемит с Турцима.³³⁾ Данас ће доћ архимандрит Митрофан.

Од Новоазарског Санџака не чујемо новости. Неки од друштва Муктина вратили су се у Бијело Поље, о Муктија је оста у Приштину.

Башо Божовић

52 МИНИСТАРСТВО ФИНАНСИЈА МИНИСТАРСТВУ
УНУТРАШЊИХ ДЈЕЛА
6.IV.1879

Књаж. црногорско
Министарство финансије

№ 34

Цетиње, 6 априла 1879

Господине Министре!

Потребно је овом Министарству имати једног сигурног човјека који ће пренијети новце у Никшиће, који се шаљу

³¹⁾ Датум узет из рубрика предаје и пријема телеграфа, док је у тексту означена само година.

³²⁾ Митар Кнежевић, капетан шарански. Саслушаван по тужби аустро-угарског министра на Цетињу, заједно са војводом Л. Сочицом. Историски записи, књ. I, св. 1—2, стр. 97.

³³⁾ Мисли се на наше муслимане.

55 ПИСМО В. ГУЗИНЕ И ДРУГОВА В. М. ВРБИЦИ

Узвишени Господине!

Нужда коју трпјет не можемо, нагони нас да вам пишемо. Овђе, у овом Манастиру,³⁷⁾ живлети о суву љебу не можемо. Молимо и кумимо, прикажите Његовој Светлости нашему Књазу које невоље трпимо, не би ли се на нас смиловао да нас овако као робове не држи. Г. В. Машо, ми смо за Књаза све изгубили. Немојте барем узети ни живот да на мукама у овом Манастиру живимо.³⁸⁾ Шиљемо нашега писара по које (којему!) ћете ни дати какви гођ одговор.

Ваши покорни Херцеговци:
Бошко Гузина, Кико Стевановић
з држивом (дружином!)

Април 16 4 1879
Мор(а)ча

³⁷⁾ Манастир Морача, саграђен од кнеза Стевана, сина Вукана Немањића, 1252 г.

³⁸⁾ Потписници, несумњиво, нијесу били најбоље примљени у Морачком манастиру, али сматрам да у претставци претјерују, како би их премјестили ближе граници да прате ток догађаја у Херцеговини.